

Розділ 5

РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 339.5 : 658

Черленяк І.І., Сойма С.Ю.

КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОРЕГІОН ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В ПРИКОРДОННІЙ ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню розвитку міжнародного бізнесу в прикордонній Закарпатській області. У статті досліджуються особливості зовнішньоекономічної співпраці прикордонного регіону із сусідніми державами – засновниками Карпатського євро регіону. Всебічно проаналізовано зовнішню торгівлю товарами, послугами Закарпатської області з країнами Карпатського євро регіону, а також прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в економіку області із сусідніх держав – засновників Карпатського євро регіону. Досліджено особливості стосовно обсягів прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, регіон, євро регіон, транскордонне співробітництво, зовнішньоторговельні зв'язки, сусідні країни, валовий регіональний продукт.

Постановка проблеми. Перехід від міжнародної торгівлі між прикордонними регіонами до міжнародної економічної співпраці є актуальним завданням в контексті розвитку української трансформаційної економіки. Велика надія у вирішенні завдання покладалася на таку інституціональну форму як Карпатський євро регіон. Це пов'язано з тим, що багаторічний європейський досвід взаємодії та інтеграції держав засвідчив досить високу ефективність діяльності так званих „євро регіонів” [4, с. 207].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів, транскордонного співробітництва в умовах розширення ЄС на схід знайшло відображення у працях Є.І.Бойка, М.І.Долішнього, Б.І.Дяченка, В.С.Кравціва, М.А.Лендела, С.М.Митряєвої, В.П.Мікловди, С.В.Сем-бера, М.І.Пітюлича, Д.М.Стеценка та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є вивчення особливостей зовнішньоекономічної співпраці прикордонного регіону із сусідніми державами – засновниками Карпатського євро регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній і вітчизняній науковій літературі є чимало визначень цього поняття. Зокрема, К.Содупе вважає, що „євро регіон – це група муніципальних одиниць, що належить до держав по обидва боки кордону і мають спільну адміністративну структуру” [12, с. 58-81]. У випадку Карпатського євро регіону існує не спільна адміністративна структура, а тільки певна спільна координативна структура.

Український дослідник В.І.Кравченко називає євро регіони міжнародними субрегіонами економічного співробітництва [3]. В інших наукових виданнях стверджується, що „євро регіони – це міждержавні

транскордонні регіональні асоціації, які охоплюють прикордонні області і розвиваються за погодженими планами та проектами” [5, с. 66-72]. Поняття „євро регіон – це певний географічний простір, який включає частини територій двох або більше країн, що домовляються про координацію своєї діяльності в економічній, соціальній, культурній та інших галузях суспільного життя” [4, с. 207, 208]. При цьому територіальними структуроутворюючими елементами транскордонних регіонів є, як правило, адміністративно-територіальні райони суміжних країн, що мають спільні кордони.

У Європейській Рамковій конвенції про транскордонне співробітництво дається таке визначення цього поняття: „євро регіон є формою прикордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади країн, розташованих у прикордонній зоні, де сторони беруть участь у загальних заходах, що проводяться у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права” [1, 2].

Головні риси, що характеризують євро регіони як форму транскордонного співробітництва, такі [11, с. 68; 48]:

- географічна – євро регіон – це територія яка має конкретне географічне положення;
- політична – частина цієї території знаходиться під юрисдикцією суверенних держав, що мають спільний кордон;
- адміністративна – в цьому сенсі євро регіон утворюють прикордонні регіони держав, що мають спільний кордон;
- функціональна – євро регіон – форма транскордонного співробітництва, причому вища організаційна форма такого співробітництва.

Отже, євро регіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами, або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, спрямована на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних видах економічної діяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для розв'язання спільних проблем і в інтересах населення прикордоння [11]. Таке транскордонне співробітництво в рамках євроре-

© Черленяк Іван Іванович, д.н.держ. упр., професор кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сойма Світлана Юрївна, к. е. н., доцент кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет», тел. 0505198274

Таблиця 1. Зовнішня торгівля товарами Закарпатської області із сусідніми державами – засновниками Карпатського єврорегіону (КЄ)*

(млн дол. США)

Сусідні держави – засновники КЄ	Експорт товарів					Імпорт товарів				
	2004	2008	2012	2012, % до 2004 р.	2012, % до 2008 р.	2004	2008	2012	2012, % до 2004 р.	2012, % до 2008 р.
Польща	16,7	52,5	46,8	280,2	89,1	6,1	51,0	41,6	682	81,6
Румунія	0,2	15,4	26,7	13350	173,4	1,6	13,7	24,4	1525	397
Словаччина	41,4	102,7	88,6	214,0	86,3	20,8	103,8	24,5	117,8	23,6
Угорщина	166,4	612,4	672,8	404,3	109,9	76,3	409,7	157,5	206,4	38,4
Разом:	224,7	783,0	834,9	371,6	106,6	104,8	578,2	248	236,6	42,9
Довідково з країнами: світу	605,5	1220,8	1181,2	195,1	96,8	614,4	1866,1	1581,9	257,5	84,8
Європи	502,6	1133,4	1163	231,4	102,6	514,1	1584,0	1158,2	225,3	73,1
<i>Торгівля Закарпатської області з аналізованими країнами, % до:</i>										
країни світу	37,1	64,1	70,7	x	x	17,1	31,0	15,7	x	x
країни Європи	44,7	69,1	71,8	x	x	20,4	36,5	21,4	x	x

*Розраховано за джерелами: [6, с. 49, 50; 9, с. 221, 222].

гіону стосується і зовнішньоекономічної діяльності за КВЕД (класифікацією видів економічної діяльності).

У географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами і послугами Закарпатської області значну роль відіграють сусідні держави – засновники Карпатського єврорегіону (табл. 1. та 2).

Дослідження, які витікають з аналізу показників табл. 1 засвідчують про такі тенденції у зовнішній торгівлі товарами Закарпатської області із сусідніми – засновниками Карпатського єврорегіону за аналізований період (з 2004 по 2012 рр.):

- в цілому експорт товарів у ці країни збільшився майже у 3,7 раза або на 610,2 млн дол. США, а імпорт, відповідно, у 2,4 раза або на 143,2 млн

дол. США, але у порівнянні з 2008 роком експорт зріс тільки на 6,6% або на 51,9 млн дол. США, а імпорт скоротився на 58% або на 330,2 млн дол. США;

- найбільші обсяги експорту-імпорту товарів припадають на Угорщину, Словаччину та Польщу, які є членами ЄС з 2004 р. В Румунію за цей період експорт товарів зріс у 133 рази (з 0,2 до 26,7 млн дол. США), а імпорт майже у 15 разів (з 1,6 до 24,4 млн дол. США), але у порівнянні з 2008 р. у 2012р. відбувся суттєвий спад у зовнішній торгівлі товарами із вищезгаданими країнами, за винятком Румунії (експорт зріс з 15,4 у 2008 р. до 26,7 млн дол. США у 2012р.);

Таблиця 2. Зовнішня торгівля послугами Закарпатської області із сусідніми державами – засновниками Карпатського єврорегіону (КЄ)*

(млн дол. США)

Сусідні держави – засновники КЄ	Експорт послуг					Імпорт послуг				
	2004	2008	2012	2012, % до 2004 р.	2012, % до 2008 р.	2004	2008	2012	2012, % до 2004 р.	2012, % до 2008 р.
Польща	0,2	1,3	0,8	400	61,5	0,03	0,6	1,0	33,3	166,7
Румунія	0,1	1,7	0,3	300	17,6	0,2	0,2	0,4	200	200
Словаччина	2,3	4,9	3,4	147,8	69,4	5,8	15,5	6,7	115,5	43,2
Угорщина	4,5	9,0	7,5	166,7	83,3	0,9	2,7	5,2	577,8	192,6
Разом:	7,1	16,9	12	169	71	6,93	19,0	13,3	191,9	70
Довідково з країнами: світу	23,6	64,6	54,1	229,2	83,7	13,9	46,1	34,5	248,2	74,8
Європи	16,3	54,2	49,9	306,1	92,1	12,2	45,2	25,1	205,1	45,5
<i>Торгівля послугами Закарпатської області з аналізованими країнами, % до:</i>										
країни світу	30,1	26,2	22,2	x	x	49,8	42,0	38,6	x	x
країни Європи	43,6	31,2	24,0	x	x	56,8	47,3	53,0	x	x

*Розраховано за джерелами: [6, с. 58, 59; 9, с. 235, 236].

• аналізовані сусідні держави – засновники Карпатського євро регіону є основними партнерами регіону в експорті товарів, оскільки у 2012 р. частка аналізованих країн до всього обсягу експорту товарів Закарпаття становила 70,7%, а до країн Європи – 71,8 %. З країн – членів Карпатського євро регіону імпортується більше третини товарів від усіх країн Європи;

• в цілому сальдо торгівлі регіону із сусідніми державами було позитивним як у 2004, так і в 2008 та у 2012 рр., в той час, як з країнами світу та Європи цей показник від’ємний.

За аналізований період (з 2004 по 2012 рр.), як свідчать показники табл. 2, експорт послуг у сусідні держави – засновники Карпатського євро регіону збільшився на 69 % або на 4,9 млн дол. США, а імпорт

більше, ніж на 91% або майже на 6,4 млн дол. США, але у порівнянні з 2008 р. у 2012 р. обсяги в експорті–імпорті послуг значно скоротилися (експорт впав на 29 %, а імпорт на 30%).

У 2004 р. сальдо торгівлі послугами з цими країнами було активне, а в 2008 та у 2012 рр. пасивне. У зовнішній торгівлі послугами аналізовані країни Європи є основними партнерами як в експорті, так й імпорті послуг.

Провідні позиції в прямих іноземних інвестиціях в економіку Закарпатської області займають аналізовані нами сусідні держави – засновники КЄ, про що, зокрема, свідчать дані табл. 3. Так, у 2012 р. порівняно з 2001 р. аналізовані сусідні країни збільшили обсяг прямих іноземних інвестицій майже у 3 рази, в той час, як країни світу – майже у 3,9 рази, а Європи – у 3,3 рази.

Таблиця 3. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в економіку Закарпатської області із сусідніх держав – засновників Карпатського євро регіону (КЄ)*

(на початок року, млн. дол. США)

Сусідні держави – засновники КЄ	2001	2011	2011, % до 2001 р.	2012	2012, % до:	
					2001	2011
Польща	0,8	33,1	4137,5	32,9	4112,5	99,4
Румунія	-	1,7	-	1,9	-	111,8
Словаччина	9,1	11,2	123,1	10,5	115,4	93,8
Угорщина	16,5	34,7	210,3	32,9	199,4	94,8
Разом:	26,4	80,7	305,7	78,2	296,2	96,9
Довідково з країн: світу	92,2	356,4	386,6	355,0	385,0	99,6
Європи	71,5	232,7	325,5	242,6	339,3	104,3
<i>ПІІ з аналізованих країн, % до:</i>						
країн світу	28,6	22,6	x	22,0	x	x
країн Європи	36,9	34,7	x	32,2	x	x

*Розраховано за джерелом: [9, с. 238, 239].

У 2001 р. частка аналізованих сусідніх держав щодо ПІІ у економіку області становила 28,6%, в 2012 р. 22 % до країн світу, а до країн Європи відповідно 36,9 та 32,2 %. Після набуття членству ЄС Польщею, Словаччиною та Угорщиною у 2004 р. та Румунією – у 2007 р. інвестиційна діяльність їх активізувалася, але на початку 2012 р. порівняно з початком 2011 р., обсяги прямих іноземних інвестицій з цих країн скоро-

тилися на 3,1 % або на 2,5 млн дол. США, з країн світу, відповідно, на 0,4 % та 1,4%, а з країн Європи зросли на 4,3% або на 9,9 млн дол. США. Частка цих країн в ПІІ до країн світу становила 22,0, а до країн Європи – 32,2 %.

Отже, і в прямому іноземному інвестуванні в економіку Закарпаття, як видно з табл. 3, провідними партнерами є сусідні держави – засновники Карпат-

Таблиця 4. Прямі іноземні інвестиції в Закарпатську область за видами економічної діяльності*

(на кінець року, млн. дол. США)

Види економічної діяльності	Код КВЕД (секції та підсекції)	2001	2004	2008	2012	2012, % до:	
						2001	2008
Всього		107,5	244,3	355,8	407,2	378,8	114,4
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	A	1,6	4,6	3,0	2,7	169	90
Промисловість	C, D, E	76,6	198,9	293,6	302,7	395,1	103,1
переробна	D	72,5	194,1	286,7	300,3	414,2	104,7
в тому числі: виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	DA	21,4	35,9	39,9	68,9	322	172,7

Продовження табл. 4

легка промисловість (текстильне виробництво, виробництво одягу, хутра та виробів з хутра)	DB	10,9	21,6	24,8	19,8	18,2	80
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини (крім меблів)	DD	19,8	35,0	54,7	24,5	123,7	44,8
машинобудування (виробництво машин та устаткування, електричного, електронного, оптичного та транспортних засобів)	DK, DL, DM	7,3	67,6	95,3	105,4	1444	110,6
Будівництво	F	1,8	2,3	2,7	2,8	155,6	103,7
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	G	18,8	17,2	13,9	16,1	85,6	115,8
Діяльність готелів та ресторанів	H	3,3	5,8	9,2	17,1	518,1	185,9
Діяльність транспорту та зв'язку	I	4,6	13,6	14,0	30	652,2	214,3
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	K	0,1	0,3	13,0	34,3	34300	263,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	N	0,1	1,2	5,4	0,1	100	1,9
<i>Провідні види економічної діяльності, % до підсумку</i>							
Промисловість	C, D, E	71,2	81,4	82,5	74,3	x	x
переробна	D	67,4	79,5	80,6	73,7	x	x
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	G	17,5	7,0	3,9	3,9	x	x
Діяльність транспорту та зв'язку	I	4,3	5,6	3,9	7,4	x	x

*Розраховано за джерелами: [8, с. 244; 9, с. 240]

ського єврорегіону, на які припадає більше 1/5 частки прямих іноземних інвестицій країн світу та майже 1/3 частки країн Європи.

Дослідження засвідчують, що прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатської області активно зростали до 2008 р., а з 2009 р. проявилась нисхідна тенденція, що, зокрема, відображають показники табл. 4.

Аналіз показників табл. 4. свідчить про особливості стосовно обсягів прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності. По-перше, у 2012 р. порівняно з 2001 р. ПІІ в цілому збільшились більше ніж в 3,7 раза або на 299,7 млн дол. США, а у порівнянні з 2008 р. на 51,4 млн дол. США.

По-друге, серед секцій КВЕД найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій в усіх аналізованих роках припадали на секції C, D, E – промисловість (71,2 % у 2001 р., 82,5 % у 2008 р., та 74,3 у 2012 р.). Першість серед них утримує секція D – переробна промисловість, частка якої у 2001 р. становила 67,4, у 2008 р. – 80,6 %, а в 2012 р. – 73,7% до всіх ПІІ в економіку області. При цьому спостерігається тенденція до щорічного зростання частки ПІІ як у промисловість в цілому, так і в переробну, зокрема.

По-третє, значні обсяги іноземних інвестицій на кінець 2012 р. зосереджено на підприємствах промисловості – 302,7 млн дол. США (74,3 %, як уже відмічалось, загального обсягу прямих іноземних інвестицій), у тому числі переробної – 300,3 млн

дол. США. Серед галузей переробної промисловості найбільші обсяги інвестицій вкладено у виробництво машин, електричного, електронного, оптичного устаткування та транспортних засобів – 105,3 млн дол. США, харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 68,9 млн дол. США, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини – 24,5 млн дол. США (що на 30,2 млн дол. США менше ніж у 2008 р.).

По-четверте, на підприємствах секції G – торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – в 2012 р. було зосереджено 3,9 % загального обсягу інвестицій, що характеризується спадною тенденцією починаючи з 2001 р. Що стосується секції I – діяльність транспорту та зв'язку – в 2012 р. у порівнянні із 2008 р. спостерігається наростаюча тенденція з 3,9% до 7,4% загального обсягу інвестицій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зовнішньоекономічне співробітництво Закарпатської області з прикордонними регіонами країн Карпатського єврорегіону становить значну частку всього обсягу її економічної діяльності в останнє десятиріччя. Засновники Карпатського єврорегіону є основними партнерами регіону в експорті товарів: у 2012 р. частка аналізованих країн до всього обсягу експорту товарів Закарпаття становила 70,7 %, а до країн Європи – 71,8 %. З країн – членів Карпатського єврорегіону – імпортується більше третини товарів від усіх країн Європи; в цілому сальдо торгівлі регіону із сусідніми державами було позитивним як у

2004, так і в 2008 та у 2012 рр., в той час, як з країнами світу та Європи цей показник від'ємний.

Зовнішня торгівля товарами та послугами Закарпатської області з цими країнами виявляє стійку тенденцію до зростання. Проте це зростання було суттєво більш значним до вступу цих країн у повноправне членство в ЄС: в цілому експорт товарів у ці країни збільшився майже у 3,7 раза або на 610,2 млн дол. США, а імпорт, відповідно, у 2,4 раза або на 143,2 млн дол. США, але у порівнянні з 2008 роком експорт зріс лише на 6,6% або на 51,9 млн дол.

США, а імпорт скоротився на 57,1% або на 330,2 млн дол. США. Певний відбиток на спадну тенденцію зовнішньоторговельної активності справила і світова фінансова криза.

У прямих іноземних інвестиціях провідну роль теж відіграють сусідні держави – засновники Карпатського євро регіону. Проте певні економічні реалії повинні турбувати вітчизняний бізнес: в цілому сальдо зовнішньої торгівлі послугами із цими державами було позитивним тільки у 2004 і 2008 рр., тоді як у 2012 р. цей показник від'ємний.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська Рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (версія українською мовою). – Братислава, 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uzh.cominformua.com>
2. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво різноманітних об'єднань і органів територіальної влади (Мадрид, 21 травня 1980 р.) . Текст українською мовою/ Рада Європи. – Відділ видань і документів. – Страсбург, 1980. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uzh.cominformua.com>
3. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посібник / В. І. Кравченко. – К.: Знання, 1999. – 487 с.
4. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / О. С. Передрій. – Ужгород, 2005. – 224 с.
5. Петренко З. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції / З. Петренко // Економіка України. – 1999. - № 12(457).
6. Статистичний збірник „Регіони України” / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленко. Ч. II, 2011. – Київ, 2012. – 823 с.
7. Статистичний збірник „Регіони України” / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленко. Ч. I, 2012. – Київ, 2013. – 345 с.
8. Статистичний щорічник Закарпаття за 2007 / Головне управління статистики у Закарпатській області / за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2008. – 575 с.
9. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 / Головне управління статистики у Закарпатській області / за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2013. – 542 с.
10. Стратегія транскордонного співробітництва „Карпати 2004-2012” (Проект)/ Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва „Закарпаття”, 2012. – 47 с.
11. Чубарь О. Г. Досвід функціонування євро регіонів на території України / О. Г. Чубарь, В. М. Бондаренко // Трансдордонне співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу на Схід: монографія / В. П. Мікловда, М.А. Лендел, С. С. Слава, С. В. Сембер та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., член-кор. НАН України В. П. Мікловди. – Ужгород : Карпати, 2006. – 496 с.

Одержано 15.09.2014 р.